

UDK 255:264:347.2 KAN. 230
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 03/04.

SUDJELOVANJE VJERNIKA LAIKA U POSVETITELJSKOJ SLUŽBI CRKVE (KAN. 230)

Josip ŠALKOVIĆ, Zagreb

Sažetak

Pretpostavljajući poznavanje općeg pravnog položaja vjernika laika u kanonskom pravnom poretku, članak se usredotočuje na sudjelovanja vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve. Sposobnost sudjelovanja laika u posvetiteljskoj službi Crkve i preuzimanje onih crkvenih službi i zadaća koje mogu vršiti prema pravnim propisima ima svoj sakramentalni temelj u krštenju i potvrdi a, za neke od njih, i u ženidbi. Odredbe o posvetiteljskoj službi Crkve sadržane su u IV. knjizi *Zakonika*. Laici u posvetiteljskoj službi Crkve imaju svoj vlastiti udio sudjelujući na svoj način djelatno u bogoslužnim slavljinama (kan. 835, § 4). Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve određeno je, općenito, u II. knjizi *Zakonika* koji u kan. 230 regulira liturgijske službe laika razlikujući: a) stalne službe čitača i akolita koje se podjeljuju laicima muškarcima prema propisanom bogoslužnom obredu (kan. 230, § 1); b) privremene ili prigodne službe čitača, akolita, tumača, pjevača i druge službe koje mogu obavljati na temelju privremenog naloga (kan. 230, § 2); c) izvanredne ili zamjenske službe, ako nema zaređenih službenika i gdje potreba Crkve to savjetuje, vjernici laici mogu preuzeti neke njihove zadaće (kan. 230, § 3). U materiji kan. 230 od velike je važnosti uloga biskupskih konferencija koje normativnim aktima moraju odrediti dob i vrline kandidata za stalne službe čitača i akolita (kan. 230, § 1). U kanonskom pravnom poretku kan. 230 ima središnje značenje koje treba usporediti i dopuniti s brojnim drugim odredbama *Zakonika* (kan. 517, § 2; 759; 766; 861, § 2; 907; 910, § 2; 943; 1112; 1168). U doktrinarnoj interpretaciji kan. 230 otvara pitanje isključenja žena iz stalnih službi čitača i akolita, što na teološkom i pravnom području, ne nalazi potpuna opravdanja.

Ključne riječi: Zakonik kanonskoga prava, posvetiteljska služba Crkve, crkvene službe, vjernik laik, liturgijske službe laika.

Uvod

Važeći *Zakonik* u II. knjizi (*Božji narod*), nakon obveza i prava svih vjernika (kan. 208-223), donosi obveze i prva vjernika laika (kan. 224-231). *Zakonik* pod pojmom laik podrazumijeva sve vjernike, osim onih koji su primili sveti red, koji su krštenjem pritejlovljeni Kristu, sazđani u Božji narod i na svoj su način postali dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, te su pozvani da svatko

prema svome položaju, vrše poslanje koje je Krist povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu¹.

Prijašnji *Zakonik* objektivno laicima nije pridavao veću pažnju², uglavnom je isključivao laike iz prava, povlastica i službi koje pripadaju klericima³. II vatikanski sabor posvećuje laicima IV. poglavlje dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* u kojoj potvrđuje dostojanstvo laika⁴, njihovu nezaobilaznu zadaću u Crkvi i sudjelovanje u trostrukoj Kristovoj službi⁵. Sabor je donio i dekret o apostolatu laika u Crkvi i u svijetu *Apostolicam actuositatem* u kojem naglašava da je njihov osobni dio u poslanju Crkve apostolat koji proizlazi iz samog kršćanskog poziva⁶ i obuhvaća »životna dobra i dobra obitelji, kulturu, ekonomiju, umjetnost i strukture, društvene ustanove i političke zajednice, međunarodne odnose i slično, njihov razvitak i napredak«⁷. II. vatikanski sabor i u mnogim drugima dokumentima naglašava ulogu laika, njihovo poslanje i veličinu unutar Kristova Tijela – Crkve⁸. Papa Pavao VI. ustanovio je 6. siječnja 1967. Vijeće za laike (*Consilium*

¹ Usp. *LG*, 31. *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983. god. ne donosi definiciju vjernika laika, već u kan. 207, § 1 određuje: »Po božanskom ustanovljenju među vjernicima u Crkvi ima posvećenih službenika, koji se u pravu nazivaju i klerici; ostali pak nazivaju se i laici«; § 2 istog kanona određuje da u oba ta dijela ima vjernika koji se javnim prihvaćanjem evanđeoskih savjeta zavjetima ili drugima svetim vezama na osobit način posvećuju Bogu. Usp. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus, u: *AAS* 75 (1983), pars II.; hrvatski prijevod *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Zagreb 1988., a Fontium annotatione auctus, Libreria Egedrice Vaticana 1989.; hrvatski prijevod *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb 1996., kan. 204 i 207. (dalje u tekstu *ZKP-1983*).

² Prijašnji *Zakonik* je laicima posvetio III. dio (*De laicis*) II. knjige (*De personis*). O laicima se govori u svega 43 kanona (kan. 682-725), od kojih 41 kanon govori o vjerničkim društvima, pa se tako ti kanoni ne odnose samo na laike, nego i na klerike i na redovnike. Samo su se dva kanona u prijašnjem *Zakoniku* izravno odnosila na laike (kan. 682 i 683). Kan. 682 priznaje pravo laicima da mogu primati od klerika, po pravnim propisima, duhovna dobra i osobito pripomoći drugima za spasenje. Kan. 683 zabranjuje laicima nositi kleričko odijelo. Usp. *Codex Iuris Canonici*, Pii X P. M. iussu digestus, Benedicti P. XV. auctoritate promulgatus, u: *AAS* 9 (1917), pars II., kan. 682-683. (dalje u tekstu *CIC-1917*).

³ Prijašnji *Zakonik* tako je u kan. 166 i 2390 zabranjivao miješanja laika u crkvene izbore, kan. 1342 zabranjivao je propovijedati u crkvama, kan. 1931 zabranjivao je da budu suci u crkvenim parnicama, kan. 119 odredio je da moraju iskazati čast klericima, a bez biskupove dozvole nije im se smjelo dati posebno mjesto u Crkvi (kan. 1263). Prema prijašnjem *Zakoniku* laici su mogli biti bilježnici u kuriji (kan. 373) i u procesima za beatifikaciju (kan. 2017), na crkvenim sudovima mogli su biti advokati i zastupnici (kan. 1657), dostavljači i ovršitelji (kan. 1592), a ponekad su mogli upravljati crkvenim dobrima (kan. 1521).

⁴ Usp. *LG*, 32.

⁵ Usp. *LG*, 34-36.

⁶ Usp. *AA*, 1.

⁷ *AA*, 7.

⁸ Usp. *AG*, 15, 21, 41; *GS* 43; *SC* 44, 45, 84, 87; *IM* 13, 15, *CD*, 10, 27; *PO* 9.

de laicis) sa sjedištem u Rimu⁹. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu posebno je raspravljala i Biskupska sinoda održana u Rimu 1987. godine¹⁰.

Važeći *Zakonik* je vjerno prenio saborska načela u pozitivne pravne odredbe, ne samo kad govori o obvezama i pravima laika (kan. 224-231)¹¹, nego i na drugim mjestima kada se radi o sudjelovanju laika u poslanju Crkve i u vršenju službi koje su im vlastite bilo u Crkvi bilo u svijetu¹². Nabrojene obveze i prava vjernika laika u kan. 224-231 imaju opći karakter i ne iscrpljuju svu materiju o laicima. Prvi kanon (224.) određuje da vjernici laici imaju sve one obveze i prava koja su zajednička svim vjernicima (kan. 208-223). Među općim obvezama i pravima vjernika laika *Zakonik* donosi: 1) opća obveza i pravo evangelizacije (kan. 225, § 1); 2) posebna dužnost prožimanja evanđeoskim duhom i usavršavanja poretka vremenitih stvari (kan. 225, § 2); 3) osobita dužnost da preko ženidbe i obitelji sudjeluju u izgradnji Božjeg naroda (kan. 226, § 1); 4) teška obveza i pravo da kao roditelji kršćanski odgajaju djecu (kan. 226, § 2); 5) priznanje sloboda u stvarima građanskog reda (kan. 227); 6) sposobnost za preuzimanje crkvenih službi i zadaća prema pravnim odredbama (kan. 228, § 1); 7) prikladnost da kao stručnjaci i savjetnici pomažu crkvenim pastirima (kan. 228, § 2); 8) obveza i pravo stjecanja kršćanskog nauka (kan. 229, § 1); 9) pravo na dublji nauk u svetim disciplinama (kan. 229, § 2); 10) prikladnost da po mandatu mjerodavne vlasti poučavaju u svetim znanostima (kan. 229, § 3); sposobnost da laici muškarci budu uzeti u stalne službe čitača i akolita (kan. 230, § 1); 11) sposobnost obavljanja službi čitača, tumača, pjevača i drugih prema pravnoj odredbi (kan. 230, § 2); 12) uvjetovana sposobnost zamjene posvećenih službenika u nekim njihovim zadaćama (kan. 230, § 3); 13) obveza stjecanja prikladnog odgoja i znanja za vršenje odgovarajuće službe ili zadaće (kan. 231, § 1); 14) pravo na prikladnu nagradu, zdravstveno i socijalno osiguranje u slučaju vršenja posebne službe u Crkvi (kan. 231, § 2).

Opći zakonodavac odredio je, u samo tri kanona, na samom kraju govora o laicima, njihovo sudjelovanje u *munus regendi* (kan. 228), *munus docendi* (kan. 229) i *munus santificandi* (kan. 230). S obzirom na zadanu temu izlaganje

⁹ *Papinsko vijeće za laike* preuređeno je od istog rimskog prvosvećenika s m. p. *Apostolatus peragendi*. Usp. PAULUS PP. VI, Motu Proprio *Apostolatus peragendi*, u: *EV 5/1430-1437*. Zadaća je *Vijeća* da potiče i podupire laike da na sebi vlastit način sudjeluju u životu i poslanju Crkve i da evanđeoskim duhom prožimaju poredak vremenitih stvari. Usp. IOANNES PAULUS PP. II., *Constitutio Apostolica de Romana Curia Pastor bonus*, art. 131-134, u: *ZKP-1983*, str. 944-945.

¹⁰ Usp. IOANNES PAULUS PP. II., *Adhortatio apostolica post-synodalis Christifideles laici*, u: *EV 11/1647-1653*. (dalje u tekstu *CL*).

¹¹ Osim obveza i prava vjernika laika koja su im vlastita (kan. 223-231) njima pripadaju obveze i prava svih vjernika (kan. 208-223), kao i ona određena drugim kanonima. Usp. *ZKP-1983*, kan. 224.

¹² Usp. *ZKP-1983*, kan. 129, § 2; 228, §§ 1-2; 230; 460; 463, § 2; 759; 766; 784; 910, § 2; 911, § 2; 943; 1112; 1282; 1421, § 2; 1424; 1428, § 2; 1435.

se ograničava na sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve. Odredbe o posvetiteljskoj službi Crkve sadržane su u IV. knjizi *Zakonika*. Vjernici laici u posvetiteljskoj službi Crkve imaju svoj vlastiti udio sudjelujući na svoj način djelatno u bogoslužnim slavljinama (kan. 835, § 4). Sposobnost sudjelovanja laika u posvetiteljskoj službi Crkve i preuzimanje onih crkvenih službi i zadaća koje mogu vršiti prema pravnim propisima ima svoj sakramentalni temelj u krštenju i potvrdi a, za mnoge od njih, i u ženidbi¹³. Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve određeno je u II. knjizi *Zakonika* u kan. 230, koji regulira liturgijske službe laika što je objekt ovog istraživanja. Liturgijske službe vjernika laika, kao objekt mnogobrojnih pokoncilskih publikacija, promatrane su s različitih polazišta teološkog, liturgijskog i pastoralnog, ali nedostaju pravna tumačenja s komparativnim naznakama.

1. Komentar sadržaja kan. 230

Prijašnji *Zakonik* nije poznao odredbu sličnu kan. 230 važećeg *Zakonika*. Jedini kanon prijašnjeg *Zakonika* koji možemo povezati s materijom kan. 230 je kan. 949 koji se ograničava na nabranje četiri *niža reda*¹⁴. Stoga pravne izvore kan. 230 nalazi u koncilskim¹⁵ i pokoncilskim dokumentima¹⁶.

U procesu kodifikacije *Zakonika* kan. 230 je prošao različite faze tijekom jedanaest godina (od 1966. do 1977.)¹⁷. U prvoj fazi kanon je imao samo dva paragrafa: prvi je određivao odnos prema pojedinim liturgijskim djelovanjima, kao izražaj aktivnog sudjelovanja vjernika u liturgiji, a drugi je izlagao posebne funkcije koje laici mogu izvršiti u nedostatku klera¹⁸. U slijedećoj fazi kanon, s veli-

¹³ Usp. *CL*, 22-23.

¹⁴ *CIC-1917*, kan. 949: »In canonibus qui sequuntur, nomine ordinum *maiorum* vel *sacrorum* intelliguntur, presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus; *minorum* vero acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus«. Usp. A. CRNICA, *Priručnik kanonskog prava Katoličke Crkve*, Zagreb 1945., str. 182.

¹⁵ Usp. *AA*, 24

¹⁶ Usp. PAULUS PAPA PP. VI, *Motu Proprio Ministeria quaedam*, (15. august 1972.), III, V, VII, XII. u: *AAS* 64 (1972) str. 529-534. (dalje u tekstu MQ). S obzirom na proces kodifikacije kan. 230 usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico al munus sanctificandi: i ministeri liturgici laicali*, Roma 2001., str. 92-96.

¹⁷ Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico al munus sanctificandi...*, str. 92.

¹⁸ § 1 »Ipsius baptismatis ratione, laici, sicut omnes christifideles, officium et ius habent ut plene, conscie et actuose in celebrationibus liturgicis participant, etiam muneribus ministrantis, lectoris, commentatoris, cantoris, aliisque certis ministeriis, ad normam iuris fugentes«. § 2. »Ubi Ecclesiae necessitas aut utilitas id suadeat, possunt etiam, deficientibus sacris ministris, quaedam eorundem officia supplere, videlicet doctrinam tradere, precibus praeesse, baptismum conferre, sacram Communionem distribuere, iuxta iuris universalis et particularis praescripta«. *Communicationes* 17 (1985), str. 186.

kom pažnjom, razlikuje opće pravo i obvezu vjernika u aktivnom sudjelovanju u liturgijskim slavljinama i ovlast za konkretno vršenje nekih funkcija, s time da je § 2 ostao nepromijenjen¹⁹. Bitne promjene kanon je doživio objavom dokumenata crkvenog učiteljstva, prije svega *Institutio generalis Missalis Romani*²⁰ i apostolskim pismom m. p. *Ministeria quaedam*²¹. Pavao VI. m. p. *Ministeria quaedam* ukinuo je *niže redove*²², tako je klerički stalež sveden samo na red episkopata, prezbiterata i đakonata, a funkcije *nižih redova* nazvao je *službama (ministeria)*, koje su namijenjene laicima. Njihovo podjeljivanje počinje se nazivati *postavljanje*, a ne više *ređenje*. M. p. *Ministeria quaedam* potvrđuje da sve službe u Crkvi nisu sudjelovanje u ministerijalnom svećenstvu, nego da postoje službe vlastite vjernicima laicima. Nakon m. p. *Ministeria quaedam* kanon je preuzeo novu strukturu, kakvu nalazimo u važećem *Zakoniku*²³:

Izvorni tekst (kan. 230):

§ 1. *Viri laici, qui aetate dotibusque pollent Episcoporum conferentiae decreto statutis, per ritum liturgicum praescriptum ad ministeria lectoris et acolythi stablitter assumi possunt; quae tamen ministeriorum collatio eisdem ius non confert ad sustentationem remunerationemve ab Ecclesia praestandam.*

§ 2. *Laici ex temporanea deputatione in actionibus liturgicis munus lectoris implere possunt; item omnes laici muneribus commentatoris, cantoribus aliisque ad normam iuris fungi possunt.*

¹⁹ § 1 »Ipsius baptismatis ratione, laici, sicut omnes christifideles, officium et ius habent ut plene, conscie et actuose in celebrationibus liturgicis participent, atque facultate gaudent ut muneribus ministrantis, lectoris, commentatoris, cantoribus, aliisque certis ministeriis, ad normam iuris, fungantur«. *Communicationes* 17 (1985) str. 207.

²⁰ Usp. CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Institutio generalis Missalis Romani*, (26. marzo 1970), u: *EV* 3/2017-2414. *Opća uredba Rimskog misala* doživjela je treće tipsko izdanje. Usp. *Rimski misal* priređen prema odluci Svetoga ekumenskoga sabora drugoga vatikanskog objavljen vlašću pape Pavla VI. preuređen brigom pape Ivana Pavla II., *Opća uredba*, (iz trećega tipskog izdanja), Zagreb 2004. (dalje u tekstu IGMR³).

²¹ Usp. PAULUS PP. VI, *Motu Proprio Ministeria Quaedam*, (15. august 1972.), u: *AAS* 64 (1972) str. 529-534.

²² O ukinuću *nižih redova* usp. H. MÜLLER, *De suppressione ordinum minorum et de nova institutione ministeriorum in Ecclesia latina*, in: *Periodica de re morali canonica liturgica* 63 (1974) str. 99-120; M. KUNZLER, *Reintroduzione degli »ordini minori«? Sulla problematica dei ministeri liturgici laicali*, u: *Rivista teologica di Lugano* VII (2002) str. 7-29.

²³ *ZKP-1983*, kan. 230. *Zakonik kanona istočnih Crkava* nema usporedni kanon koji bi određivao ovu materiju. Usp. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus, u: *AAS* (1990), n. 11, a *Fontium annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana 1995.; hrvatski prijevod *Zakonik kanona istočnih Crkava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb 1996., Usporedni popis kanona ZKP-ZKIC-AP, str. 1182.

§ 3. *Ubi Ecclesiae necessitas id suadeat, deficientibus ministris, possunt etiam laici, etsi non sint lectores vel acolythi, quaedam eorundem officia supplere, videlicet ministerium verbi exercere, precibus liturgicis praeesse, baptismum conferre atque sacram communionem distribuere, iuxta iuris praescripta.*

Hrvatski prijevod:

§ 1. *Laici muškarci, koji imaju dob i vrline određene odlukom biskupske konferencije, mogu se po propisanom bogoslužnom obredu za stalno uzeti u službu čitača i akolita; ipak, to podjeljivanje služba ne daje im pravo na crkveno uzdržavanje ili naknadu.*

§ 2. *Laici mogu na temelju privremenoga naloga obavljati službu čitača u bogoslužnim djelovanjima: isto tako, svi laici mogu obavljati službe tumača, pjevača i druge prema pravnoj odredbi.*

§ 3. *Gdje bi potreba Crkve to savjetovala, ako nema službenika, mogu i laici, iako nisu čitači i akoliti, preuzeti neke njihove zadaće, naime, obavljati službu riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest prema pravnim propisima.*

U hrvatskom prijevodu *Zakonik* latinske termine: *ministeria*²⁴, *munera*²⁵ *officia*²⁶ gotovo redovito prevodi s širokim pojmom *služba*, što može ukazati na terminološke nejasnoće i neujednačenost govora. Spomenutim terminima pokušava se ponekad izreći raznolikost crkvenih službi, a katkad ih susrećemo kao sinonime. S pravnog motrišta liturgijske se službe mogu podijeliti na tri kategorije: a) *ministra ordinata* (zaredeni službenici: biskupi, prezbiteri, đakoni)²⁷; b) *ministeria instituta* (službenici koji su u službu postavljeni: čitači i akoliti)²⁸; c) *ministeria deputata* (službenici koji nisu niti zaredeni niti obredom postavljeni u službu)²⁹. Kan. 230 govori o službenicima koji su u službu postavljeni liturgijskim obredom (§ 1) i o službenicima kojima je povjerena neka zadaća na određeno vrijeme (§§ 2-3).

²⁴ Usp. *ZKP-1983*, kan. 230, § 1. U saborskim i posaborskim dokumentima pojam *ministeria* se rado pridržava za liturgijske službe bilo zaredenih, bilo nezaredenih službenika. Usp. A. MONTAN, *Ministeria, munera, officia. I laici titolari di uffici e di ministeri (can. 228, 230, 274): precisazioni terminologiche*, u: GRUPPO ITALIANO DOCENTI DI DIRITTO CANONICO (a cura), *I laici nella ministerialità della Chiesa*, Milano 2000., str. 108-109.

²⁵ Usp. *ZKP-1983*, kan. 230, § 2. Pojam *munus* iskazuje Kristovu trostruku službu – Svećenika, Proroka i Kralja. Usp. A. MONTAN, *Ministeria, munera, officia...*, str. 109-110.

²⁶ Usp. *ZKP-1983*, kan. 230, § 3. Pojam *officium* shvaća se kao crkvena služba u najširem smislu riječi. Usp. A. MONTAN, *Ministeria, munera, officia...*, str. 111-112.

²⁷ Usp. *CL*, 22-23.

²⁸ Usp. *ZKP-1983*, kan. 230, § 1.

²⁹ Usp. *ZKP-1983*, kan. 230, §§ 2 i 3.

Odabrani red paragrafa u kan. 230 ne odgovara u potpunosti kriteriju važnosti jer u životu Crkve svaka služba i zadaća dobiva jednako dostojanstvo, ukoliko je ekeziološko djelovanje, tj. sudjelovanje u Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi. Postojeći red u prvom redu odgovara vrsti odnosa koji postoji između službenika i crkvene zajednice. Stalne službe o kojima govori § 1 predviđa permanentno služenje na koje se Crkva može osloniti, uspostavljaju se po liturgijskom obredu, javnom i svečanom, iz kojeg proizlaze međusobne obveze, potvrđene između Crkve i postavljenog službenika. Privremene ili prigodne službe i izvanredne ili zamjenske službe o kojima govore §§ 2 i 3 zahtijevaju manji intenzitet odnosa sa zajednicom s obzirom na vrijeme trajanja službe, na traženu odgovornost od službenika, na potrebnu formaciju i na postavljanje u službu. Isto tako, ovaj poredak stavlja na vidjelo dva različita modela vršenja općeg svećeništva vjernika laika: službe regulirane u §§ 1 i 2 predviđaju vršenje *munus santificandi* komplementarnim s obzirom na ono od posvećenih službenika, dok § 3 govori o zadaćama koje je moguće vršiti samo u funkciji nedostatka (*zamjene*) posvećenih službenika.

1.1. Stalne službe čitača i akolita (kan. 230, § 1)

Zakonik u kan. 230, § 1 određuje: »Laici muškarci, koji imaju dob i vrline određene odlukom biskupske konferencije, mogu se po propisanom bogoslužnom obredu za stalno uzeti u službe čitača i akolita; ipak, to podjeljivanje službe ne daje im pravo na crkveno uzdržavanje ili naknadu«. Kanonsko pravni izvor za § 1 je potpuno nov³⁰, ali je povezan sa stalnošću tradicije³¹, tako da se ne udaljava od zakonodavne predaje Crkve.

Stalne službe čitača i akolita, povjeravaju se vjernicima laicima i nisu više rezervirane samo kandidatima za sakrament svetoga reda³². Za službe čitača i akolita § 1 govori da se *uzimaju (assumi)*, jer se ne podjeljuju polaganjem ruku, što je tipično za sakrament svetoga reda. »Stalne službe čitača i akolita podjeljuje Ordinarij po liturgijskom obredu 'Postavljanje čitača' i 'Postavljanje akolita' odobrenom od Svete Stolice«³³. Propisani liturgijski obred označava pravni trenutak u kojem kandidat biva za stalno uzet od Crkve kao službenik³⁴. Propisani liturgijski

³⁰ Usp. *MQ*, III, VII, XII.

³¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Zakon svete stege*, u: *ZKP-1983*, str. XXXI.

³² *MQ*, III. I dalje ostaje na snazi odredba da svi oni koji se spremaju da budu promaknuti u trajni ili prolazi đakoniat moraju primiti službe čitača i akolita, i moraju ih kroz određeni vremenski razmak vršiti, da bi se mogli što bolje pripremiti za buduće službe riječi i oltara. Usp. *MQ*, XI; *ZKP-1983*, kan. 1035, § 1.

³³ *MQ*, IX.

³⁴ Biskup predaje kandidatu kod službe čitača *Sveto pismo* govoreći: »Primi knjigu Svetoga pisma i vjerno predaj riječ Božju, da bude što jača u ljudskom srcu«. Usp. *Rimski pontifikal*, *Postavlja-*

obred ili pravno određenje ne mijenja u kandidatu uvjete određene po sakramentu krštenja i potvrde³⁵. Riječ je o posebnoj subjektivno-pravnoj situaciji služiteljske naravi kojom kandidat ne dobiva novi pravni status u Crkvi.

Od kandidata za službe čitača i akolita traži se specifična bliža i neposredna priprava³⁶. Biskupima pripada pravo i obveza da odrede za pojedine službe programe prema potrebama osoba i mjesta. Kriterije sposobnosti kandidata određuju biskupske konferencije³⁷. Vjernici laici koji su pozvani u službe čitača i akolita nisu jednostavni izvršitelji odredbi prezbitera i đakona, već istiniti animatori liturgijskih slavlja, promotori suodgovornosti u Crkvi, putokaz onima koji traže put vjere, navjestitelji riječi Božje u različitim situacijama i potrebama života³⁸.

U izvornom tekstu § 1 pojam *stabilter* (*stalno*) ističe razliku između službi koje se mogu obavljati na temelju privremenog naloga (kan. 230, § 2) i zadaća koje laici mogu obavljati u nedostatku klerika (kan. 230, § 3). Stalnost je logično povezana s dostojanstvom službe koja traži trajno posvećivanje u vremenu izabrane i pripravljene osobe. Stalnost je moguće izgubiti oduzećem službe ili isključenjem čitača ili akolita iz vršenja službe, prema uvjetima postavljenima u krajevnom pravu, što ukazuje na različitost od sakramenta svetoga reda, gdje su uvjeti postavljeni po općem pravu.

Vlastita služba čitača za koju se postavlja jest služba čitanja Svetoga pisma na liturgijskom skupu³⁹, s izuzetkom evanđelja. Čitač može, ako nema đakona ili pje-

nje čitača, br. 7. Kandidatu za službu akolita biskup predaje kruh i vino pripravljeno za posvetu, kalež i patenu, da pokaže njegovu ulogu i službu u slavljenju euharistije. Usp. *Rimski pontifikal*, *Postavljanje akolita*, br. 7.

³⁵ Službe čitača i akolita ne daje *trajni karakter*, niti mijenja pravni status vjernika kojem je služba podijeljena.

³⁶ Usp. *Institutio generalis Missalis Romani*, (editio typica altera), br. 66. (dalje u tekstu IGMR²). S obzirom na neke praktične upute za službu čitača usp. Z. PAŽIN, *Služba čitača*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123 (1995) str. 65-66; M. H. HOBLAJ, *Mali tečaj za liturgijske čitače*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123 (1995) str. 67-76.

³⁷ Hrvatska biskupska konferencija odredila je da »muževi laici mogu se uzeti u stalnu službu čitača i akolita uz sljedeće uvjete: 1) da su navršili 25 godina života; 2) da provode uzoran kršćanski život; 3) da su na način propisan od dijecezanskog biskupa stekli prikladnu formaciju za uspješno vršenje tih službi«. Usp. *Službeni vjesnik HBK* 2 (1994) str. 7. Biskupska konferencija Italije odredila je da kandidati imaju minimalnu dob 25 godina, ljudsku zrelost, dobar glas, pobožnost, otvorenost, sposobnost za pastoralne obveze, teološku i liturgijsku pripremu. Usp. CEI, *Delibera*, 21, Roma, 18 aprile 1985: *Età e doti dei laici candidati ai ministeri stabili di lettore e di accolito*.

³⁸ Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico al munus sanctificandi...*, str. 101.

³⁹ SC, 35. Služba čitača se ne iscrpljuje pravilnim i dobrim čitanjem nego teži da bude uvijek u službi naviještanja. Riječ je ona koja definira i usmjerava službu čitača. O ulozi Božje riječi u vršenju službe čitača vidi: I. ŠAŠKO, *Uz službu čitača i slavlje Riječi: Obris za liturgijsku teologiju*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 123 (1995) str. 55-60.

vača, predmoliti nakane opće molitve, ravnati pjevanjem i usmjeravati sudjelovanje vjernog puka, poučavati vjernike za dostojno primanje sakramenata. Ako nema psalmista može recitirati psalam između čitanja⁴⁰. Čitač ima u euharistijskom slavlju vlastitu službu, koju treba vršiti sam⁴¹, pa i onda kad su prisutni službenici višega stupnja. Vršenje liturgijskih službi ne iscrpljuje se u prostoru slavljenja, već se mora pretočiti u konkretni život zajednice⁴². Od posebne je važnosti njegova služba u predsjedanju slavljinama Riječi u nedjeljnim slavljinama u odsutnosti prezbitera⁴³.

Akolit se postavlja za službu oltara te za pomoć svećeniku i đakonu u njihovoj službi⁴⁴. Termin *akolit* preuzet je iz grčkoga (*akolouthos*), a glagolski oblici imaju značenje: *ići za nekim, slijediti, pratiti*, te bi se akolit i akolitat na hrvatski mogli prevesti: *liturgijski pratitelj* i *liturgijsko pratiteljstvo*. Njegova je poglavita zadaća da pripravlja oltar i posvećeno posuđe⁴⁵. U službi oltara akolitu pripadaju vlastiti dijelovi, koje mora vršiti⁴⁶. Akolita je izvanredni djelatnik euharistije, koju podjeljuje, bilo unutar slavlja bilo izvan, svaki put kad redovitih služitelja (biskup, prezbitar i đakon) ili nema ili ne mogu pričešćivati zbog bolesti, starosti, spriječenosti drugim pastoralnim službama ili svaki put u kojem veliki broj vjernika za pričest zahtijeva puno vremena⁴⁷. U sličnim izvanrednim okolnostima akolita može javno izložiti Presveto i poslije ga pohraniti, ali bez blagoslova⁴⁸. U slučaju potrebe može nositi poputbinu s dozvolom župnika, župnog vikara, kapelana ili poglavara⁴⁹. Ako je potrebno može mu se povjeriti koja zadaća u formaciji kandidata koji još nisu postavljeni u službe akolita. Akolita je posebno pozvan njegovati intenzivni euharistijski život, i u molitvi i u karitativnim nastojanjima⁵⁰. Jednako kao i čitač, može predsjedati nedjeljnim slavljinama bez prisutnosti svećenika⁵¹.

⁴⁰ Usp. IGMR², br. 66; MQ, V; IGMR³, br. 99.

⁴¹ Usp. IGMR³, br. 99, 194-198.

⁴² Može mu se povjeriti katehetska služba, poučavanje vjernika o dostojnom primanju sakramenata, formacija drugih čitača još ne postavljenih. Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico al munus sanctificandi...*, str. 103.

⁴³ Usp. CONGREGATIONE PRO CULTU DIVINO, *Directorium »Christi Ecclesia« de celebrationibus domenicibus absente presbytero*, (2. iuni 1988), 30, u: *Notitiae* 24 (1988) str. 366-378. (EV 11/715-764).

⁴⁴ Usp. MQ, VI; IGMR³, br. 98.

⁴⁵ Usp. IGMR³, br. 99.

⁴⁶ Usp. IGMR³, br. 98, 187-193.

⁴⁷ Usp. ZKP-1983, kan. 910, § 1.

⁴⁸ Usp. ZKP-1983, kan. 943.

⁴⁹ Usp. ZKP-1983, kan. 911, § 2.

⁵⁰ Usp. MQ, VI.

⁵¹ Usp. CONGREGATIONE PRO CULTU DIVINO, *Directorium »Christi Ecclesia« de celebrationibus domenicibus absente presbytero*, 30, u: *Notitiae* 24 (1988) str. 366-378. (EV 11/715-764).

Isključenje žena iz stalnih službi čitača i akolita, kao i problematika vezana uz crkveno uzdržavanje ili nagradu otvara pitanja koja će biti izložena niže u naslovu: *Problematika vezana uz kan. 230.*

1.2. Privremene ili prigodne službe (kan. 230, § 2)

Zakonik u kan. 230, § 2 određuje: »Laici mogu na temelju privremenog naloga obavljati službu čitača u bogoslužnim djelovanjima: isto tako, svi laici mogu obavljati službe tumača, pjevača i druge prema pravnoj odredbi«. Kanonski izvor za § 2 preuzet je iz m. p. *Ministeria quaedam*, br. V⁵². Očito je da § 2 nije strogo slijedio izvor zbog različitih razloga. Najvjerojatnije zato što dotični izvor više odgovara § 1, u kojem je prikazan lik stalnog čitača. Opći zakonodavac tako želi izbjeći moguće konfuzije između čitača za stalno i čitača postavljenog *ad actum*. Čitaču s privremenim nalogom u m. p. *Ministeria quaedam* nisu priznate iste prerogative kao za stalnu službu čitača⁵³. Kanonski pravni izvor ne određuje direktno druge privremene službe regulirane u kan. 230, § 2 kao što su to službe *tumača, pjevača, i drugih službi* prema pravnoj odredbi. Stoga, kao dopunski izvor kanonskoj odredbi korisno je i potrebno usporediti nauk II. vatikanskog sabora o aktivnom sudjelovanju laika u liturgiji i u izvršavanju različitih prigodnih službi unutar liturgijskih obreda⁵⁴.

Kanonska odredba u § 2 govori o svim onima službama koje vjernici laici mogu vršiti unutar liturgijskih obreda po privremenom ili prigodnom nalogu: riječ je o službama *ad actum* koje nisu povjerene po liturgijskom obredu. Za vršenje tih službi potrebna sposobnost dana je krštenjem, ipak za neke od tih službi, kao što je navještaj Božje riječi, dobro je da je vjernik primio i sakrament potvrde⁵⁵. Razlika između stalne (kan. 230, § 1) i privremene službe čitača (kan. 230, § 2) stoji u stalnosti javno priznatoj po liturgijskom obredu postavljanja.

Opći zakonodavac u § 2 najprije spominje službu *čitača*, dajući joj tako važnost, a na drugom mjestu službu *tumača, pjevača i druge službe*. Kanonskim izražajem *prema pravnoj odredbi (ad normam iuris)* razumiju se: odredbe sadržane u važećem *Zakoniku*, opće liturgijsko pravo i odredbe izdane od biskupskih konferencija. Iz navedenih odredbi proizlazi da, uz *tumača*⁵⁶ i *pjevača*⁵⁷ u pojam

⁵² Usp. *MQ*, V.

⁵³ Npr. zadatak katehete u zajednici i voditelj u formiranju liturgijskih animatora.

⁵⁴ Izloženi argument može biti potkrijepljen sa *SC*, 29: »Pravu liturgijsku službu vrše također i ministranti, čitači, tumači i oni koji pripadaju zboru pjevača. Stoga neka svoju ulogu vrše tako iskrenom pobožnošću i urednošću kakva pristoji tako važnoj službi i kakvu Božji narod od njih s pravom traži«.

⁵⁵ Usp. *ZKP-1983*, kan. 879.

⁵⁶ Usp. *IGMR*³, br. 105b.

⁵⁷ Usp. *IGMR*³, br. 104.

druge službe ulaze: psalmist⁵⁸, izvanredni djelitelji pričesti⁵⁹, oni koji nose misal, križ, svijeće, kruh, vino, vodu i kadionicu⁶⁰, oni koji dočekuju vjernike na vratima crkve, raspoređuju ih na zgodno mjesto, prave red kod ophoda, oni koji skupljaju darove, sakristan⁶¹, mjerodavni služitelj ili obredničar⁶².

Razliku između stalnih službi podijeljenih po liturgijskom obredu i svih drugih službi koje su povjerene prema odredbi kan. 230, §§ 2 i 3 nalazimo u činjenici da ove posljednje mogu biti vršene bilo od muškaraca bilo od žena. Tako u §§ 2 i 3 ne nalazimo razlika između dva spola. Poteškoće se rađaju za one zadaće koje se vrše u prostoru oltara i dovode do prisutnosti žene u prezbiteriju. Nakon proglašenja važećeg *Zakonika* dolazilo je do neujednačenih tumačenja kan. 230. *Papinska komisija za autentično tumačenje zakonodavnih tekstova* pojasnila je god. 1992. da u duhu kan. 230, § 2, svi laici, bilo muškarci bilo žene, mogu vršiti službu kod oltara, tj. službe čitača i akolita⁶³. *Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata* dala je *Okružnicom* god. 1994. dodatno objašnjenje, dopuštajući da službe čitača i akolita bude podijeljene na temelju privremenog naloga i ženama⁶⁴.

Samo podjeljivanje službi na temelju privremenog naloga (kan. 230, § 2), isto kao i samo podjeljivanje službe čitača i akolita po propisanom bogoslužnom obredu (kan. 230, § 1) ne daje nikakvo pravo na crkveno uzdržavanje ili nagradu⁶⁵.

1.3. Izvanredne ili zamjenske službe (kan. 230, § 3)

Zakonik u kan. 230, § 3 određuje: »Gdje bi potreba Crkve to savjetovala, ako nema službenika, mogu i laici, iako nisu čitači i akoliti, preuzeti neke njihove zadaće, naime, obavljati službu riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti

⁵⁸ Usp. IGMR², br. 67; IGMR³, br. 102.

⁵⁹ Usp. ZKP-1983, kan. 230, § 3; IGMR³, br. 100.

⁶⁰ Usp. IGMR², br. 68, IGMR³, br. 100.

⁶¹ Usp. IGMR², br. 68a-c; IGMR³, br. 105a-d.

⁶² Usp. IGMR², br. 69. IGMR³, br. 106.

⁶³ Usp. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Responsio ad propositum dubium*, 1992 iunii 30, u: AAS 86 (1994) str. 541-542: »D. *Utrum inter munera liturgica quibus laici, sive viri sive mulieres, iuxta C.I.C. can. 230, § 2 fungi possunt, adnumerari etiam possit servitium ad altare. R. Affirmative et iuxta instructiones a Sede Apostolica dandas*«.

⁶⁴ Usp. CONGREGAZIO PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Lettera circolare Credo doveroso* ai Reverendissimi Presidenti della Conferenze Episcopali sul servizio liturgico dei laici, (15 marzo 1994.), 1, u: *EV* 14/592. U broju 2 *Okružnice* stavlja se naglasak da se ne ukine običaj da za službu oltaru budu postavljeni dječaci kao praksa pastoralu zvanja. U broju 3 *Okružnice* donosi se obveza biskupa, da kod postavljanja žene za službu oltaru na temelju privremenoga naloga, pouče vjernike kako bi adekvatno shvatili značenje takve službe.

⁶⁵ Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico al munus sanctificandi...*, str. 111.

i dijeliti svetu pričest prema pravnim propisima«. Kanon je sastavljen od četiri kanonska pravna izvora⁶⁶.

Kan. 230 u § 3 određuje treću kategoriju liturgijskih službi laika: izvanredne ili zamjenske službe. Izvanredne ili zamjenske službe, za razliku od službi u §§ 1 i 2, mogu se vršiti samo onda ako se ispune dva uvjeta: pastoralna potreba i nedostatak službenika. Nedostatak službenika razumijeva nedostatak redovitih službenika. Pastoralna potreba je pojam dosta širok, stoga je dužnost mjerodavnih crkvenih poglavara da ga vjerodostojno tumače i primjenjuju u praksi⁶⁷. Ispunjavanjem postavljenih uvjeta, vjernici laici, osposobljeni kršenjem i potvrdom, mogu nadomjestiti redovite službenike preuzimajući neke od njihovih zadaća prema pravnim propisima (*iuxta iuris praescripta*)⁶⁸, tj. mogu obavljati službu riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest. Riječ je o zadaćama koje su povezane sa liturgijskim obredima i, najopširnije s brigom za duše. Na taj način hijerarhija povjerava nekim laicima zadaće koje su povezane s obvezama i pravima službenika cjelovite brige za duše. Za razliku od ostalih područja, u kojima je laicima priznata puna sloboda djelovanja⁶⁹, u vršenju službi i povjerenih zadaća prema kan. 230, § 3 laici moraju obdržavati odredbe mjerodavnih crkvenih poglavara⁷⁰.

Sadržaj odredbe kan. 230, § 3, kao i §§ 1 i 2, otvara potrebu da se izneseni sadržaj kanona upotpuni s brojnim drugim odredbama važećeg *Zakonika*⁷¹. Odredbe sintetički povezane s kan. 230 odnose se na:

⁶⁶ Usp. SACRA CONGREGATIO RITUUM, *Instructio »Inter oecumenici« ad executionem constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, (26. septembris 1964), 37, u: *AAS* 56 (1964) str. 877-900; CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Apostolicam Actuositatem*, (18. novembris 1965), br. 24, u: *AAS* (1966) str. 837-864; SACRA CONGREGATIO SACRAMENTORUM, *Instructio Particularis Fidei Custos de ministris extraordinariis Sacrae Communionis eucharisticae administrandae*, (30. aprilis 1969), u: J. OCHOA, *Leges Ecclesiae*, vol. IV, br. 3746; SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Responsum part.: Quando quibusque sub regulis praedicationis verbi Dei committi potest laicis in actionibus liturgicis publice praesentia*, (20. novembris 1973), u: J. OCHOA, *Leges Ecclesiae*, vol. V, br. 4240.

⁶⁷ Sud o pastoralnoj potrebi treba donijeti dijecezanski biskup. Usp. *ZKP-1983*, kan. 368.

⁶⁸ Izričaj *iuxta iuris praescripta* (kan. 230, § 3) ekvivalentan je izričaju *ad normam iuris* (kan. 230, § 2).

⁶⁹ Usp. *ZKP-1983*, kan. 215-216.

⁷⁰ Usp. *AA* 24: »Hijerarhija povjerava laicima i neke zadatke koji su više vezani uz službu pastira: tako izlaganje kršćanske doktrine, neke liturgijske čine, brigu za duše. Snagom te misije laici su u vršenju ovih zadaća potpuno podređeni višem crkvenom vodstvu«.

⁷¹ Brojni su kanoni *ZKP-1983* koje treba komparirati s kan. 230. Kao primjer mogu se izdvojiti slijedeći kanoni: 517, § 2; 759; 766; 861, § 2; 907; 910, § 2; 943; 1112; 1168. Usp. ISTITUTO MARTIN DE AZPILCUETA – FACULTAD DE DERECHO CANÓNICO UNIVERSIDAD DE NAVARRA, *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, vol. II, Baranain (Navarra) 1996., str. 196.

a) Služba riječi (kan. 211, 759, 766, 767, § 1)

Služba riječi je »pastoralno propovijedanje, kateheza i svaka kršćanska pouka, u kojoj liturgijska homilija treba imati posebno mjesto«⁷². U vršenju službe riječi, prema kan. 759 naviještanje evanđelja pripada čitavom Božjem narodu od kojeg laici čine najveći dio. Laici imaju dvostruku dužnost: dužnost svjedočenja i naviještanja.

Vjernici mogu biti pozvani na suradnju, na prikladan način, u vršenju službe riječi⁷³. Kan. 766 određuje uvjete pod kojima mjerodavna vlast može dopustiti laicima da propovijedaju u crkvi ili kapeli (*in ecclesia vel oratorio*). Traženi uvjeti su: ako bi to u određenim okolnostima zahtijevala potreba ili u pojedinačnim slučajevima savjetovala korist. Uvjeti pokazuju posebnost slučajeva, uz poštivanje propisa biskupske konferencije o toj materiji⁷⁴. Laicima ostaje isključena mogućnost držanja homilije kao dio samog bogoslužja, koja je pridržana svećeniku ili đakonu⁷⁵.

»U određenim krajevima, zbog pomanjkanja posvećenih službenika, mogu se pokazati trajne i objektivne okolnosti za potrebom i koristi, u kojima se može dopustiti propovijedanje vjernicima laicima. Propovijedanje u crkvama i oratorijima može biti dopušteno vjernicima laicima kao *zamjena* posvećenih službenika ili zbog posebnih razloga koristi u pojedinačnim slučajevima predviđenim prema općem zakonu Crkve ili prema biskupskim konferencijama i koji, upravo zbog toga, ne može biti redoviti čin niti se može razumjeti kao pravo promaknuće laikata«⁷⁶.

b) Slavlje službe riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika (kan. 1248, § 2)

U nekim mjestima, zbog nedostatka svećenika i đakona, posebna se pažnja pridaje laicima koji mogu predvoditi nedjeljna slavlja u odsutnosti svećenika⁷⁷. U izboru kandidata *Zakonik* daje prednost službi čitača i akolite, ako ih ima, no ne isključuje se mogućnost da to bude i neki drugi laik, bilo muškarac bilo žena (kan.

⁷² KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 2, § 1, Zagreb 1998.

⁷³ Usp. ZKP-1983, kan. 211 i 759.

⁷⁴ Hrvatska biskupska konferencija za ovu materiju nije donijela dopunske odredbe.

⁷⁵ Usp. ZKP-1983, kan. 767, § 1.

⁷⁶ KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 2, § 4.

⁷⁷ ZKP-1983, kan. 1248, § 2. Usp. CONGREGATIONE PRO CULTU DIVINO, *Directorium »Christi Ecclesia« de celebrationibus domicalibus absente presbytero*, (2. juni 1988), 30, u: *Notitiae* 24 (1988) str. 366-378. (EV 11/715-764).

230, § 3). Za vođenje nedjeljnih slavlja u odsutnosti svećenika vjernici laici moraju imati posebno ovlaštenje od biskupa, koji će se pobrinuti za prigodna objašnjenja o trajanju, mjestu, uvjetima nedjeljnih slavlja, kao i odgovornom svećeniku⁷⁸. U slavljeničkom kontekstu vjernik laik se ponaša kao (jedan) među jednakima.

Slavljenje službe riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika je izvanredne (ili dopunske) naravi, a ne alternativne. Služba riječi ne zamjenjuje presvetu euharistiju, ali, zbog udaljenosti ili fizičke uvjetovanosti, omogućava da vjernici budu pomognuti kako bi ispunili ono što je najviše moguće, s obzirom na odredbu o nedjeljnom sudjelovanju na euharistiji.

c) Izvanredni služitelj krštenja (kan. 861, § 2)

U prijekoj potrebi, kad bi redoviti služitelj bio odsutan ili spriječen, kateheta ili netko drugi koga je mjesni ordinarij ovlastio za tu zadaću, ako prijeka potreba zahtijeva, i svaki čovjek koji ima potrebnu nakanu, može biti određen kao izvanredni služitelj krštenja⁷⁹. Odsutnost ili spriječenost zbog kojih vjernici laici smiju krstiti ne mogu se opravdati velikim poslom redovitog služitelja ili time što nije prisutan na području župe ili je zauzet na dan određen za krštenje. To nisu dostatni razlozi koji bi upućivali na dopuštenje primjene kanonske odredbe o izvanrednom služitelju krštenja⁸⁰.

d) Izvanredni služitelj svete pričesti (kan. 910, § 2, 907, 911, § 2)

Kanonska stega određuje da su redoviti služitelji svete pričesti biskup, prezbiter i đakon⁸¹, dok su izvanredni služitelji akolit ili vjernik ovlašten prema odredbi kan. 230, § 3⁸². Vjernika laika, ako to nalaže opravdana potreba, može dijecezanski biskup ovlastiti, kao izvanrednog služitelja, da dijeli svetu pričest za vrijeme i izvan euharistijskog slavlja, *ad actum vel ad tempus*, ili kao redovitog služitelja, primjenjujući za to propisanu liturgijsku blagoslovnu formulu⁸³. U iznimnim i ne-

⁷⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 7, § 1.

⁷⁹ Usp. ZKP-1983, kan. 230, § 3; 861, § 2. Usp. *Red krštenja djece*, Opće napomene, 16-17. Da bi župni pastoralni suradnik mogao dopušteno krstiti (kan. 517, § 2), traži se ovlaštenje mjesnog ordinarija. Usp. ZKP-1983, kan. 861, § 1.

⁸⁰ KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 11.

⁸¹ Usp. ZKP-1983, kan. 910, § 1.

⁸² Usp. ZKP-1983, kan. 910, § 2.

⁸³ Usp. *Missale Romanum*, Appendix: Ritus ad deputandum ministrum S. Communionis ad actum distribuendae.

očekivanim slučajevima ovlaštenje za podjelu svete pričesti može dati *ad actum* i svećenik koji predsjedava euharistiji⁸⁴.

Da bi izvanredni djelitelj mogao dijeliti pričest za vrijeme mise, potrebno je da su redoviti djelitelji spriječeni, ili kad je broj vjernika za pričest iznimno velik, što bi produžilo euharistijsko slavlje zbog nedostatka redovitih služitelja⁸⁵. Takva služba je zamjenska i izvanredna⁸⁶, a vjernik mora imati za to ovlaštenje, mora biti propisno poučen o euharistiji i naravi služenja, o rubrikama koje mora opsluživati i disciplini dijeljenja pričesti⁸⁷. Kan. 230, § 3 ne određuje dob i potrebne kvalitete izvanrednog služitelja, već to prepušta krajevnom pravu. Imenovanje, na zahtjev župnika, pripada dijecezanskom biskupu.

Kan. 911, § 2 određuje da u potrebi ili barem s pretpostavljenim dopuštenjem župnika, kapelana ili poglavara, kojeg o tome poslije treba obavijestiti, obvezni su nositi bolesnicima presvetu euharistiju kao poputbinu, svaki svećenik ili drugi služitelj svete pričesti⁸⁸. Kan. 907 zabranjuje đakonima i laicima da u euharistijskom slavlju izgovaraju molitve, naročito ne euharistijsku molitvu, ili da obavljaju čine koji su vlastiti svećeniku slavitelju. Kod izvanrednog služitelja pričesti trebaju se izbjegavati pomutnje i odbaciti prakse u kojima se oni predstavljaju kao koncelebranti, kao obnovitelji svećeničkih obećanja na Veliki četvrtak, ili pak da se proširuje pojam *veliki broj sudionika*⁸⁹.

e) Potrebna pomoć bolesnom svećeniku u slavljenju euharistijske žrtve (kan. 930, § 2)

Svećenik bolestan ili poodmakle dobi, ako ne može stajati, smije slaviti euharistijsku žrtvu sjedeći, ali ne pred narodom, osim ako mu to dopusti mjesni Ordinarij⁹⁰. To dopuštenje može se pretpostaviti kada je hitna potreba ili korist i kad je na dobro vjernika. Svećenik koji slavi euharistiju sjedeći obvezatan je obdržavati

⁸⁴ Usp. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio Immensae caritatis de communione sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore redenda*, (29. ianuarii 1973), 1, u: *AAS* 65 (1973) str. 264.

⁸⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 8, § 2.

⁸⁶ *ZKP-1983*, kan. 230, § 3.

⁸⁷ Usp. *ZKP-1983*, kann. 213; 528, § 2; 529, § 1; 530, 3°; 844, § 3; 911, § 1.

⁸⁸ Izričaj *drugi služitelj svete pričesti* odnosi se u kan. 911, § 2 i na izvanrednog služitelja svete pričesti.

⁸⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 8, § 2.

⁹⁰ Usp. *ZKP-1983*, kan. 930, § 1.

sve bogoslužne odredbe, i ne smije izostaviti neki dio euharistijskog obreda⁹¹. Svećenik, koji je slijep i koji je nemoćan zbog neke druge bolesti, dopušteno slavi euharistijsku žrtvu, upotrebljavajući bilo koji od odobrenih misnih tekstova. Takvom svećeniku, ako je potrebno, može pomagati drugi svećenik, đakon ili također laik koji je propisano poučen⁹².

f) Služitelj izlaganja i pohranjivanja presvetog Sakramenta (kan. 943)

Kan. 943 određuje da je služitelj izlaganja, pohranjivanja i euharistijskog blagoslova svećenik i đakon, u posebnim okolnostima služitelj samo izlaganja i pohranjivanja, ali bez blagoslova, može biti akolita, izvanredni služitelj svete pričesti, ili netko drugi koga ovlasti mjesni ordinarij, uz održavanje propisa dijecezanskog biskupa. Blagoslov u svakom slučaju ostaje rezerviran posvećenom službeniku, svećeniku ili đakonu⁹³.

g) Sudjelovanje u sklapanju ženidbe (kan. 1112, § 1)

»Gdje nema svećenika ni đakona, dijecezanski biskup može, s prije dobivenim povoljnim mišljenjem biskupske konferencije i pošto dobije dopuštenje Svete Stolice, ovlastiti laike da sudjeluju u sklapanju ženidaba«⁹⁴. Iz kan. 1112, § 1 proizlazi da samo dijecezanski biskup može podijeliti takvo ovlaštenje, samo u slučajevima u kojima nedostaju svećenici ili đakoni, i to pošto je dobio za vlastitu biskupiju potrebnu suglasnost biskupske konferencije, kao i potrebna dopuštenja od Svete Stolice. U § 2 istog kanona naglašeno je da tako ovlašteni laik bude prikladan, sposoban poučavati zaručnike i pravilno obavljati vjenčane obrede. U kanonu se ne određuje spol za prikladnost, već pojam laik obuhvaća muškarca i ženu⁹⁵.

U slučaju sudjelovanja laika u sklapanju ženidbe moraju se održavati kanonski propisi o valjanosti ovlaštenja (kan. 1111, § 2), kao i o prikladnosti i sposobnosti vjernika laika (kan. 1112, § 2). Osim iznimnog slučaja predviđenog u kan. 1112, zbog nedostatka svećenika ili đakona koji bi mogli sudjelovati u slavlju sklapanja ženidbe, nijedan zaređeni službenik ne može ovlastiti vjernika laika za

⁹¹ Usp. *Commento al Codice di diritto canonico* (a cura di P. V. Pinto), Città del Vaticano 2001., str. 568.

⁹² Usp. *ZKP-1983*, kan. 930, § 2.

⁹³ Usp. L. CHIAPPETA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, vol. II, Rim 1996., str.162-163.

⁹⁴ *ZKP-1983*, 1112, § 1.

⁹⁵ Usp. M. BERLJAK, *Kanonski oblik ženidbe. Povijesni razvoj – Zakonik kanonskoga prava/1983*, Zagreb 1999., str. 66.

takvo sudjelovanje u traženju i primanju ženidbene privole prema odredbi kan. 1108, § 2.

h) Suradnik u pastoralu bolesnih vjernika (kan. 1003, § 1)

Prema kanonskoj odredbi jedini valjani djelitelj sakramenta bolesničkog pomazanja je svećenik⁹⁶. Isključivost je povezana s oprostjenjem grijeha i dostojnim primanjem euharistije. Zbog toga nitko drugi ne može vršiti ulogu redovitog ili izvanrednog djelitelja, a bilo koje djelovanje u tom smislu bila bi simulacija sakramenta⁹⁷. U apostolatu bolesnih vjernici laici mogu dragocjeno surađivati⁹⁸. Od posebne je važnosti kršćanska nazočnost u trenucima trpljenja i bolesti, te poticanje u bolesnicima želje za sakramentima.

i) Služitelj nekih blagoslovina (kan. 1168, 1176, § 2)

Prema odredbama bogoslužnih knjiga neke blagoslovine, prema sudu mjesnog ordinarija, mogu podjeljivati i laici koji imaju odgovarajuće osobine (kan. 1168)⁹⁹. Vjernici laici tako mogu voditi crkvene sprovode samo u slučaju zbiljske odsutnosti posvećenog službenika i opslužujući liturgijske odredbe o tome¹⁰⁰. Za vršenje te zadaće vjernici se moraju doktrinarno i liturgijski dobro pripremiti. Obnovljeni *Red blagoslova* (1984.) predviđa posebne blagoslove koje mogu podijeliti laici¹⁰¹, npr. katehisti i oni koji se brinu za bolesne¹⁰² ili pak roditelji u krugu obitelji¹⁰³.

Zakonik i u mnogim drugim kanonima govori o sudjelovanju vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve. Posebnu važnost daje ulozi roditelja kod sakramenta krštenja (kann. 851, 2°; 855; 857, § 2; 867, § 1; 868; 869, § 3; 872; 874, § 1, 1°), prve pričesti (kan. 914), potvrde (kan. 890 i 895), pokore (kan. 1252), te ulozi kumova kod sakramenta krštenja (kann. 875; 851, 2°, 872; 878; 873; 874, §§ 1- 2; 877, § 1; 855) i sakramenta potvrde (kann. 892; 893, § 3; 895).

⁹⁶ Usp. *ZKP-1983*, kan.1003, § 1.

⁹⁷ Usp. *ZKP-1983*, kan. 1379 i 392, § 2.

⁹⁸ Usp. *Rimski obrednik – Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike*, Uvodne napomene, 17: Posebno izdanje 1972.

⁹⁹ Usp. *SC*, 79. *LG*, 29.

¹⁰⁰ Usp. *Red sprovoda*, Uvodne napomene, 19.

¹⁰¹ Usp. *Rimski obrednik, Blagoslovi*, br. 19.

¹⁰² Usp. *Isto*, br. 135-194.

¹⁰³ Usp. *Isto*, br. 290-320.

Zakonik u kan. 517, § 2 predviđa mogućnost; »ako zbog toga što nema dovoljno svećenika dijecezanski biskup smatra da sudjelovanje u pastoralnom djelovanju župe treba da se povjeri đakonu ili drugoj osobi koja nema svećeničkog biljega ili zajednici osoba, neka postavi nekog svećenika koji će s vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad«¹⁰⁴. Kan. 517, § 2 potvrđuje odredbe sadržane u kan. 230 koja otvara mogućnost suradnje i sudjelovanja u pastoralnoj brizi povjerenjem liturgijskih službi laicima. U pravno-pastoralnoj literaturi pastoralnu službu predviđenu u kan. 517, § 2 nalazimo pod pojmom *župni koordinator*¹⁰⁵. Njegovo sudjelovanje u posvetiteljskoj službi Crkve, tj. u konkretnom životu zajednice vjernika mora ostati unutar odredbi općeg i krajevnog prava, te dekreta imenovanja.

Osim odredbi važećeg *Zakonika* sintetički povezanih s kan. 230, važne smjernice daju i *Praenotanda* pojedinih liturgijskih knjiga koje predviđaju mogućnost da laik predvodi bogoslužje časova¹⁰⁶, neke oblike pokorničkog bogoslužja¹⁰⁷, slavi sakrament krštenja¹⁰⁸, sudjeluje u sklapanju ženidbe¹⁰⁹, nosi pričest bolesnicima¹¹⁰, predvodi bogoslužje sprovoda¹¹¹, a kateheta u smrtnoj pogibelji, slavi posebni obred pristupa odraslog u kršćanstvo¹¹².

¹⁰⁴ ZKP-1983, kan. 517, § 2 čvrsto ostaje pri tome da je riječ o *participatio in exercitio curae paroralis*, a ne o vođenju, koordiniranju, oblikovanju, upravljanju župom, što je prema kanonskom zakonu, povjereno samo jednom svećeniku. Ostaje, dakle, potvrđeno, prema kanonskim odredbama, da ovi oblici sudjelovanja u skrbi u župama ne mogu ni u kojem slučaju zamijeniti župničku službu.

¹⁰⁵ O liku *župnog koordinatora* usp. A. BATTISTI, *Il coordinatore parrocchiale*, u: *Il Regno* 42 (1997) str. 538-543. *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi* u član. 1, § 3 ističe potrebu za upotrebom odgovarajuće terminologije: »Vjernik laik može dobiti opći naziv izvanrednog služitelja samo ako ga je i kada ga je mjerodavna vlast pozvala da ispuni zadaće, ali samo kao zamjena, kako je propisano u kan. 230, § 3 i u kan. 943 i 1112. Naravno, može se koristiti konkretni termin kojim je kanonski imenovana povjerena služba, kao npr. kateheta, akolita, čitač, itd. Privremeno ovlaštenje u liturgijskim činima, koje predviđa kan. 230, § 2, ne daje posebni naziv vjerniku laiku. Zbog toga nije dopušteno da se vjernicima laicima nazivaju na primjer, *pastirom*, *kapelanom*, *koordinatorom*, *moderatorom* ili drugim nazivima koji bi mogli, na bilo koji način, pomiješati njihovu ulogu s ulogom pastira, koje je samo biskup i svećenik«. KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 1, § 3. S obzirom na kan. 517, § 2 ispravnije je upotrebljavati termin *župni pastoralni suradnik*, nego *župni koordinator*.

¹⁰⁶ Usp. *Opća uredba liturgije časova*, br. 258.

¹⁰⁷ Usp. *Rimski obrednik, Red pokore*, br. 37.

¹⁰⁸ Usp. *Rimski obrednik, Red krštenja*, br. 16-17, 132-164.

¹⁰⁹ Usp. *Rimski obrednik, Red slavljenja ženidbe*, br. 25, 118-150.

¹¹⁰ Usp. *Rimski obrednik, Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesnike*, br. 29.

¹¹¹ Usp. *Rimski obrednik, Red sprovoda*, br. 5, 19, 22.

¹¹² Usp. *Ordo initiationis christianae adultorum*, br. 278-294.

2. Uloga biskupskih konferencija u materiji kan. 230

Kanonska odredba u § 1 ostavlja krajevnom pravu da odredi dob i potrebne vrline kandidata koji se za stalno uzimaju (postavljaju) u službe čitača i akolita. Stoga, pojedine biskupske konferencije moraju dekretom donijeti odredbe o toj materiji. Razlog ove zakonske odredbe temelji se, s jedne strane na načelu supsidijarnosti, a s druge strane na činjenici da partikularni zakonodavac, poznavajući posebnosti podložnika zakonu, može na bolji način odgovoriti konkretnim potrebama. Usklađenost discipline za područje, s jednakim karakteristikama, kao što je to područje biskupske konferencije¹¹³, može biti od velike pomoći. Ipak, donošenje ovih odredbi mora poštivati autonomiju koja po božanskom pravu pripada svakom pojedinom dijecezanskom biskupu u vršenju njegove pastoralne službe¹¹⁴.

Biskupska konferencija zakonito osnovana stječe pravnu osobnost *ipso iure*¹¹⁵, ali ne stječe i zakonodavnu vlast, ali može donijeti opće odluke pod uvjetom da su one donesene barem od dvije trećine glasova predstojnika koji pripadaju biskupskoj konferenciji i da imaju *nihil obstat* Apostolske Stolice¹¹⁶. Opće odluke može donositi u slučajevima koje propisuje opće pravo ili kad to odredi Apostolska Stolica, bilo na vlastitu pobudu bilo na molbu same konferencije. Djelovanje biskupske konferencije ne obuhvaća izravno vršenje *munus sanctificandi*. Prema *IV knjizi Zakonika* biskupska konferencija nije aktivni subjekt podjeljivanja sakramenta i slavljenja liturgijskih obreda. Biskupske konferencije ne uživaju posvetiteljsku vlast na direktan način, ali su im povjerene odgovornosti povezane s posvetiteljskom službom, među kojima je i ova da preko dekreta odredi dob i potrebne vrline kandidata za službe čitača i akolita (kan. 230, § 1).

Takve opće odredbe o sudjelovanju laika u liturgijskim slavljinama donijela je *Biskupska konferencija Jugoslavije* (9. 11. 1984.)¹¹⁷, odobrila ih je *Kongregacija za biskupe* (17. 11. 1984.)¹¹⁸, a u cijelosti ih je, kao nasljednica gore spomenute Konferencije, prihvatila za svoje područje *Hrvatska biskupska konferencija* (12. 10. 1994.)¹¹⁹. S obzirom na kan. 230, § 1 *Hrvatska biskupska konferencija* odre-

¹¹³ »Biskupska konferencija, kao trajna ustanova, skupština je biskupa nekog naroda ili određenog područja, koji zajednički obavljaju neke pastoralne zadaće za vjernike svojeg područja da bi što više unapređivali dobro koje Crkva pruža ljudima, osobito oblicima i načinima apostolata prikladno prilagođenima okolnostima vremena i mjesta, prema pravnoj odredbi«. *ZKP-1983*, kan. 447.

¹¹⁴ Usp. G. FELICIANI, *Le Conferenze episcopali*, u: AA. VV. *La sinodalità nell'Ordinamento canonico*, Padova 1991., str. 183.

¹¹⁵ Usp. *ZKP-1983*, kan. 449, § 2.

¹¹⁶ Usp. *ZKP-1983*, kan. 455, §§ 1 i 2.

¹¹⁷ Usp. Službene vijesti BKJ 3 (1985) str. 2-5.

¹¹⁸ Usp. Službene vijesti BKJ 2 (1984) str. 6.

¹¹⁹ Usp. Službeni vjesnik HBK 2 (1994) str. 7.

dila je da »muževi laici mogu se uzeti u stalnu službu čitača i akolita uz slijedeće uvjete: 1) da su navršili 25 godina života; 2) da provode uzoran kršćanski život; 3) da su na način propisan od dijecezanskog biskupa stekli prikladnu formaciju za uspješno vršenje tih službi«¹²⁰.

Na području Hrvatske biskupske konferencije vjernici laici u stalnim pastoralnim zadacima, s trajnim i čvrstim obvezama, bilo s obzirom na vrijeme bilo sa specifičnosti kompetencije, još uvijek su rijetkost. Posljedica neprimjetne raznolikosti i siromašnog sklada liturgijskih službi sigurno je i nedostatak nacionalnih i biskupijskih normativnih akata oko sudjelovanja laika u pastoralnim zadaćama, a koje nalazimo u nekim drugim europskim zemljama¹²¹. Poštujući specifičnost svake pojedine službe, nacionalni i biskupijski normativni akti o službama i zadacima laika trajno ili privremeno postavljenih korisno mogu odrediti kriterije za odabir kandidata, njihovu formaciju, način uvođenja u službu, trajnu formaciju, crkveno uzdržavanje ili nagradu.

Opće pravo u reguliranju liturgijskih službi laika ostavlja široki prostor krajevnom pravu, prije svega biskupskim konferencijama, u čijoj je kompetenciji da predloži Apostolskoj Stolici osnivanje i drugih, novih ili tradicionalnih, liturgijskih službi koje će se povjeriti bilo muškarcima bilo ženama¹²².

3. Problematika vezana uz kan. 230

3. 1. Odabir i formacija kandidata

Kan. 230. ne govori o kriterijima, o subjektima i načinima odabira kandidata, kao ni o modelima, dimenzijama i odgovornim subjektima formacije. *Zakonik* reguliranje ove materije prepušta krajevnom pravu. Problem može nastati ako krajevni zakonodavac ne donese odredbe koje bi regulirale ovu materiju. Komparacijom pojedinih kanona o obvezama i pravima vjernika laika (kan. 224-231) mogu se utvrditi opća načela odabira i formacije kandidata.

¹²⁰ Usp. *Isto*.

¹²¹ S obzirom na Njemačku i Švicarsku usp. A. LORETAN, *Laien im pastoralen Dienste*, Freiburg Schwiz 1997., str. 19-186.

¹²² Usp. MQ, *Introdutione*. Biskupska konferencija Italije predložila je službu: katehete, pjevača-psalmista, sakristana, i druge službe povezane s karitativnom djelatnošću (pomoć bolesnima, potrebitima, obiteljima u krizi), koje odgovaraju sa jedne strane službi đakona u prvim kršćanskim zajednicama. Usp. CEI, *Documento pastorale: I ministeri nella Chiesa*, br. 39. U govoru o novim liturgijskim službama A. Crnčević spominje službu liturgijskog snimatelja i redatelja za kršćanska bogoslužja i službu vratara ili dočekatelja predslavljeničkog dijela obrednog događanja. Usp. A. CRNČEVIĆ, *Sklad u raznolikosti liturgijskih službi*, u: *Bogoslovska smotra LXXII* (2002) str. 360-361.

Kan. 228, § 2 određuje da »laici koji se nađu sposobnima prikladni su da ih posvećeni pastiri uzmu za one crkvene službe i zadaće koje mogu vršiti prema pravnim propisima«. Obveza je dakle crkvene vlasti da izabere, ne samo one vjernike koji će odgovarati po pojedinim objektivnim i izvanjskim elementima (teološka sprema, psihološka ravnoteža ...), već i one koji će biti duhovno prepoznatljivi. Temeljno svojstvo koje se traži kod odabira kandidata je potpuno zajedništvo s Crkvom (kan. 149) koje se očituje u aktivnom poslanju Crkve (suodgovornost po krštenju, tj. svjedočanstvo evanđelja u svijetu, posebno u obitelji, društveno-političkom životu). Slijedeći kriteriji koji treba uzeti u obzir je osjećaj crkvenosti i želja za služenjem u Crkvi. Uz osobine koje se tiču crkvene dimenzije ne mogu se zanemariti ni ljudske kvalitete potrebne za suradnju, minimalna dob, bračno stanje, pristanak bračnoga druga¹²³. Ne mogu biti odabrani oni kandidati koji ne provode život dostojan kršćanina, ne uživaju dobar glas ili se nalaze u obiteljima koje se ne ponašaju prema moralnome crkvenom nauku. Odgovornost odabira kandidata pripada dijecezanskom biskupu i službenicima cjelovite brige za duše u župnoj službi (župnik, upravitelj župe, župni vikar, svećenici *in solidum*). Ne treba isključiti mogućnost da i vjernici laici sudjeluju u odabiru, posebno članovi župnog pastoralnog vijeća.

Aдекватna formacija kandidata jedan je od temeljnih uvjeta za podjeljivanje liturgijskih službi laicima. Kan. 231, § 1 određuje da »laici koji se trajno ili privremeno odrede za potrebno služenje Crkve obvezatni su steći prikladan odgoj i obrazovanje koji se zahtijevaju za propisano vršenje njihove službe da bi tu službu obavljali savjesno, požrtvovno i brižljivo«. Formacija laika koji su pozvani preuzeti pojedine crkvene službe i zadaće može poprimiti različite modele: akademski, u kojem prevladava teološka formacija na razini sveučilišta ili pak model kompatibilne formacije prilagođen uvjetima života (tečajevi formacije). Formacija mora obuhvatiti duhovnu, teološku i pastoralnu dimenziju¹²⁴. Da formacija ne ostane samo jednostavni izričaj ili moralna obveza kandidata, potrebno je odrediti i odgovorne subjekte formacije (npr. teološki fakultet ili institut za teološku kulturu laika, biskupijski ured za formaciju laika, ili uspostaviti službu *ad hoc*). Ovi subjekti formacije ne isključuju praktičnu ulogu pojedinih mentora na razini župe, dekanata ili nekog drugog oblika *pastoralne jedinice*.

Formacija kandidata nije samo prethodni uvjet, nego je trajna obveza. Laici koji su određeni za trajno ili privremeno služenje moraju usavršavati svoje znanje pohađajući, ako je moguće, studije izobrazbe, koje će organizirati vlast na području partikularne Crkve, u sredinama različitim od sjemeništa (kan. 237), vodeći

¹²³ Usp. P. PAVANELLO, *Selezione, formazione e retribuzione dei laici*, u: *I laici nella ministerialità della Chiesa* (a cura di Gruppo italiano docenti di diritto canonico), Milano 2000., str. 268-270.

¹²⁴ Usp. *Isto*, str. 275-278.

brigu da prenošeni nauk potpuno odgovara crkvenom učiteljstvu i da vlada istinska duhovna klima¹²⁵.

3.2. Crkveno uzdržavanje ili nagrada

Opći zakonodavac u kan. 231, § 1 potvrđuje dva načela općeg karaktera: a) da laici koji se trajno ili privremeno odrede za posebno služenje Crkve imaju pravo na dostojnu, svojem položaju prikladnu nagradu kojom će moći dolično udovoljavati svojim potrebama i potrebama obitelji; isto tako, imaju pravo da im se na prikladan način zajamči socijalno i zdravstveno osiguranje; b) u reguliranju prava na uzdržavanje trebaju se obdržavati propisi građanskog prava¹²⁶. Pravo na prikladnu nagradu proizlazi iz sudjelovanja laika u posebnom služenju Crkve povjerenom od pastira za dobro crkvene zajednice¹²⁷, a ne iz jednostavnog zajedničkog poziva karakterističnog za sve vjernike laike. Pravo na nagradu ne isključuje mogućnost volonterstva, koja je najraširenija s obzirom na sudjelovanje laika u životu Crkve¹²⁸.

Kan. 231, § 2 potvrđuje načelo kan. 230, § 1 u kojem opći zakonodavac izričito određuje da *samo* podjeljivanje službe čitača i akolita za stalno liturgijskim obredom ne daje pravo na crkveno uzdržavanje ili nagradu. Odredba kanona ne smije se interpretirati apsolutno ili pak zabranjujuće. Tako vršenje stalnih, privremenih ili prigodnih, izvanrednih ili zamjenskih službi s punim radnim vremenom ne isključuje pravo na crkveno uzdržavanje ili nagradu¹²⁹. U ovom kontekstu možemo misliti npr. na akolita koji se u punom vremenu posvećuje vršenju službe i koji nema nekog drugog izvora uzdržavanja, na laika koji se radi nedostatka klera postavlja u župnim zajednicama bez župnika (kan. 517, § 2), na sakristana ili pak

¹²⁵ KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, član. 13.

¹²⁶ Pravo na uzdržavanje o kojem se govori u kan. 231, § 2 različito je od pravedne nagrade onima koji obavljaju ugovoreni posao o čemu govori kan. 1286, 2°: Upravitelji dobara... »neka daju pravednu i poštenu plaću onima koji obavljaju ugovoreni posao, tako da oni mogu primjereno udovoljavati potrebama i svojim i svojih obitelji.

¹²⁷ Usp. AA, 17; 22.

¹²⁸ Besplatnost služenja je povezana i sa samom naravi liturgije. Usp. SC, 28. O mogućnosti volonterskog djelovanja prema važećem Zakoniku usp. S. ZEC, *Volonterstvo u Crkvi u svjetlu Zakonika kanonskog prava*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 129 (2001) str. 243-247. Volonterstvo nije novi način služenja u Crkvi, ali je ipak novo jer je suvremeno društvo nezamislivo bez doprinosa neprofitabilnog sektora. S obzirom na volonterstvo kao novi oblik crkvenog služenja vidi: G. ČRPIĆ, *Volonterstvo kao novi oblik crkvenog služenja*, u: *Bogoslovska smotra LXXII* (2002) str. 423-443.

¹²⁹ Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico...*, str. 170.

na lik službenika postavljenog *ad hoc*. U svim ovim službama, kao i u njima sličnim treba vrednovati konkretni slučaj, poštujući načelo pravednosti¹³⁰.

S obzirom na izvor sredstava za nagradu mogu se primijeniti različiti modeli. Tako npr. izvor potrebnih sredstava za nagradu može biti ili župa (dekanat ili *pastoralna jedinica*) ili zajednički fond kod biskupije iz kojeg će se namirivati troškovi prema osobama koje služe Crkvi (kan. 1274, § 3). U svakom slučaju obveza nagrade na prvome mjestu pripada svakoj pojedinoj župi bilo da se radi o kleriku ili laiku. Ako pojedine župe nisu u mogućnosti osigurati socijalno i zdravstveno osiguranje, te mjesečnu nagradu, dijecezanski biskup mora se pobrinuti da preko *Ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika* osigura potrebna sredstva (kan. 1274)¹³¹.

3.3. Isključenje žena iz stalnih službi čitača i akolita

U prijašnjem *Zakoniku* nalazimo niz kanona koji govore o diskriminaciji žene¹³², ali ne možemo negirati volju zakonodavca da ženama dade posebnu pravnu zaštitu¹³³. Važeći *Zakonik* eliminirao je kanone prijašnjeg *Zakonika* koji su upućivali na diskriminaciju žene, te je tako otvorio put postupnog otvaranja Crkve za poslanje žena¹³⁴. Najvidljiviji napredak je sadržan u primjeni kan. 208 prema kojem: »vjernici, upravo po njihovu preporođenju u Kristu, s obzirom na dostojanstvo i djelovanje imaju jednakost«. Ta jednakost ipak potvrđena je svakome prema njegovu položaju i službi.

Među obvezama i pravima svih vjernika (kan. 208-223), i među obvezama i pravima vjernika laika (kan. 224-231) kan 230, § 1 ipak daje mjesta neskladu s obzirom na dostojanstvo i djelovanje, isključujući žene iz stalnih službi čitača i akolita. Svi kršteni preporučaju se za djecu Božju, pritijelovljuju se Crkvi bez isključenja ili diskriminacije spola, rase, dobi, socijalnih uvjetovanosti: na pravnom području jednakost muškarac-žena susreće se u identičnoj poziciji krštenih i potvrđenih, koju dva spola imaju u crkvenoj zajednici. I sam pravni statut vjernika laika (kan. 224-231) dopušta da muškarac i žena: a) budu uzeti u crkvene službe

¹³⁰ Usp. Lk 10,7.

¹³¹ Konkretno načine ostvarivanja nagrade, socijalnog i zdravstvenog osiguranja od slučaja do slučaja treba dogovorno odrediti činom imenovanja. Usp. A. BATTISTI, *Il coordinatore parrocchiale*, u: *Il Regno* 42 (1997) str. 543.

¹³² Usp. *CIC-1917*, kann. 742, § 2; 910, § 2; 909, §§ 1 i 2; 813; 1520, § 1; 1521, § 1; 2004, § 1; 709, § 2; 2147, § 2, 3°; 2218; 1262, §§ 1 i 2; 1979, § 2; 133, § 1.

¹³³ Usp. *CIC-1917*, kan. 1020. Iscrpniji prikaz položaja žene u prijašnjem i važećem *Zakoniku* vidi u: J. DELIĆ, *Žena u Zakoniku kanonskog prava*, u: *Bogoslovska smotra* LX (1990) str. 328-343.

¹³⁴ Prema mišljenju R. Anić »to otvaranje Crkve je, međutim, sporo, iznuđeno i nedovršeno«. R. ANIĆ, *Otvorenost Crkve za poslanje žene*, u: *Bogoslovska smotra* LXXII (2002) str. 387.

(kan. 228, § 1); b) poučavaju u svetim znanostima (kan. 229, § 3); c) obavljaju službu riječi, predvode u bogoslužnim molitvama, krste i dijele svetu pričest (kan. 230, § 3); d) sudjeluju u pastoralnoj brizi za zajednicu bez župnika (kan. 517, § 2); e) surađuju sa biskupom i prezbiterima u službi Riječi (kan. 759); f) vrše službu suca (kan. 1421, § 2) i preslušatelja (kan. 1428, § 2)¹³⁵.

Isključenje žena iz stalne službe čitača i akolita, koje se podjeljuju po bogoslužnom obredu, ne nalazi dostatno opravdanje na teološkom i pravnom području. Služba čitača i akolita nema božansko utemeljenje kao što to ima sakrament svetog reda rezerviran samo muškarcima (kan. 1024). Isto tako, ove službe podijeljene na temelju privremenog naloga mogu obavljati i žene (kan. 230, § 2). Ostaje tako stalnost službe i podjeljivanje po bogoslužnom obredu nedostatnim opravdanjem. U nastojanjima traženja zakonodavnog izbora jedni autori pozivaju na tradiciju Crkve¹³⁶, prema kojoj je sudjelovanje žena u potrebama Crkve imalo nestabilan institucionalni karakter¹³⁷, zbog čega je onda došlo od isključenja žena iz stalnih službi. Drugi autori pozivaju na odnos koji postoji između službi i sakramenta svetoga reda, u kojem su stalne službe uvod kandidatima u sveti red¹³⁸.

U tradiciji, pa i u analognom povezivanju s kandidatima za sveti red, ne nalazi se dovoljno opravdanje isključenju, budući da susljedni §§ 2 i 3 utvrđuju mogućnost da žene vrše iste službe, ipak privremenog karaktera i u situaciji stvarne potrebe¹³⁹. Odredba kan. 230, § 1 u kanonskom pravnom poretku stvara nesklad, stoga će u budućem razvoju ove materije trebati staviti naglasak na potpunu i dosljednu primjenu koncilskih načela o dostojanstvu žene, ne samo teoretski, već i u konkretnom životu opće i partikularne Crkve.

Zaključak

Važeći *Zakonik*, za razliku od prijašnjeg *Zakonika*, vjernicima laicima posvećuje veću pažnju, vjerno prenosi načela koncilskog i pokoncilskog nauka u

¹³⁵ Ovim kanonima treba pridodati i mnoge druge odredbe *Zakonika* u kojima piše da vjernik laik može preuzeti neku crkvenu službu ili zadaću, a to se samo po sebi odnosi i na žene. Usp. *ZKP-1983*, kann. 230, §§ 2-3; 296; 298; 317, § 3; 377, § 3; 443; 460; 463; 482-483; 492; 494; 512; 519; 524; 528, § 1; 776; 810; 822, §§ 2-3; 830; 843, § 2; 910, § 2; 930, § 3; 943; 1112, § 1; 1168; 1279; 1421; 1424; 1428, § 2; 1435; 1483; 1528.

¹³⁶ Usp. C. IZZI, *La partecipazione del fedele laico...*, str. 173.

¹³⁷ Usp. S. RECCHI, *I ministeri dell'accollato e del lettorato riservati agli uomini. Il ruolo della donna nei ministeri laicali*, u: *I laici nella ministerialità della Chiesa* (a cura di Gruppo italiano docenti di diritto canonico, Milano 2000., str. 299.

¹³⁸ Usp. G. DALLA TORRE, *Considerazioni preliminari sui laici in Diritto Canonico*, Modena 1983., str. 73.

¹³⁹ Usp. S. RECCHI, *I ministeri dell'accollato e del lettorato...*, str. 300-304.

pozitivne pravne odredbe, ne samo kad govori o obvezama i pravima vjernika laika (kan. 224-231) kao i o obvezama i pravima svih vjernika (208-223), nego i na drugim mjestima u *Zakoniku* kada govori o sudjelovanju laika u *munus regendi*, *munus docendi* i *munus santificandi* (kann. 129, § 2; 460; 463, § 2; 759; 766; 784; 910, § 2; 911, § 2; 943, 1112; 1282; 1421, § 2; 1424; 1428, § 2; 1435). Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve očituje neke posebnosti. Laici u posvetiteljskoj službi Crkve imaju svoj vlastiti dio sudjelujući na svoj način djelatno u bogoslužnim slavljinama (kan. 835, § 4).

Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi uređeno je, općenito, u II. knjizi *Zakonika* u kan. 230 koji regulira liturgijske službe laika. Prijašnji *Zakonik* nije poznavao odredbu sličnu kan. 230 važećeg *Zakonika*. U procesu kodifikacije kan. 230 prošao je različite faze. Bitne promjene kanon je doživio objavom dokumenta crkvenog učiteljstva, prije svega *Institutio generalis Missalis Romani* i m. p. *Ministeria quaedam*. *Zakonik* u kan. 230 razlikuje: a) stalne službe čitača i akolita (kan. 230, § 1) koje se podjeljuju samo laicima muškarcima, prema propisanom bogoslužnom obredu. Podjeljivanje služba ne daje im pravo na crkveno uzdržavanje ili naknadu. Kan. 230, § 1 prepušta krajevnom pravu da odredi dob i potrebne vrline za kandidate; b) privremene ili prigodne službe (kan. 230, § 2) čitača, akolita, tumača, pjevača i druge službe, koje mogu obavljati na temelju privremenog naloga. Kanonska odredba govori o svim onim službama koje vjernici laici mogu vršiti u liturgijskim obredima po privremenom ili prigodnom nalogu: riječ je o službama *ad actum* koji nisu podijeljene po liturgijskom obredu. Razlika između stalnih liturgijskih službi podijeljenih po liturgijskom obredu i drugih službi povjerenih laicima prema odredbi kan. 230, §§ 2 i 3 jest u tome da ove posljednje mogu vršiti bilo muškarci bilo žene; c) izvanredne ili zamjenske službe (kan. 230, § 3) mogu se, za razliku od spomenutih službi u §§ 1 i 2, vršiti samo ako se ispunе dva uvjeta: pastoralna potreba i nedostatak službenika. U slučaju da se ostvare spomenuti uvjeti, vjernici laici, osposobljeni krštenjem i potvrdom, mogu nadomjestiti posvećene službenike preuzimajući neke od njihovih zadaća. Tako mogu, obavljati službu riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest.

U materiji kan. 230 od posebne su važnosti nacionalni i biskupijski normativni akti o službama i zadaćama vjernika laika trajno ili privremeno postavljeni, koji korisno mogu odrediti kriterije za odabir kandidata, način odgoja i obrazovanja, način uvođenja u službu, trajnu formaciju, crkveno uzdržavanje ili nagradu. U kanonskom pravnom poretku kan. 230 zauzima značajno i središnje mjesto, temelj je brojnim drugim odredbama *Zakonika* povezanim sa sudjelovanjem laika u posvetiteljskoj službi Crkve (kann. 517, § 2; 759; 766; 861, § 2; 907; 910, § 2; 943; 1112; 1168), te kao takav pridonosi plodnom odnosu između ministerijalnog i općeg svećeništva. Na mjerodavnim crkvenim strukturama ostaje da slika nedjeljnih i svagdanjih slavlja govori o raznolikosti i skladu liturgijskih službi,

o ispunjenju odredbe da »svatko, bio služitelj ili vjernik vrši svoju službu i vrši samo ono i sve ono što mu pripada prema naravi obreda i prema liturgijskim propisima« (SC, 28).

Summary

LAY FAITHFUL ENGAGED IN A SANCTIFYING OFFICE OF THE CHURCH (The Code in force of Canon 230)

Lay faithful engaged in a sanctifying office of the Church have their own part, each in his or her own way, in actively sharing in liturgical celebrations (Canon 835, §4). The ability to participate in a sanctifying office of the Church and the undertaking of those Church offices and tasks can be classified according to legal provisions with a sacramental foundation in baptism and confirmation, and for many also in marriage. The provisions on the sanctifying office of the Church are contained in Volume IV of the Code (De Ecclesiae munere sanctificandi). The engagement of laity in the sanctifying office of the Church is regulated by a general provision in Volume II of the Law (De populo Dei) in Canon 230.

The code in force in Canon 230 regulates the liturgical offices of the laity, differentiating among a) installation on a stable basis in the ministries of lector and acolyte in accord with the prescribed liturgical rite; however, this conferral does not confer on these lay men a right to obtain support or remuneration from the Church (Canon 230, §1); b) the temporary or occasional office of lector, acolyte, commentator, cantor and other offices that, on the basis of temporary deputation they can perform in accord with the norm of the Law (Canon 230, §2); c) by exceptional or substitute office, in which laity, when ordained ministers are lacking and when the necessity of the Church warrants it, can fulfill some functions of ordained ministers (Canon 230, § 3).

In the material of Canon 230, the bishops' conferences must with enactments stipulate the age and necessity merits of candidates. Similarly, regional law can stipulate the criteria for the selection of a candidate, the manner of training and education, the manner of installation in an office, permanent formation, Church support or compensation. In the doctrinal interpretation of Canon 230, the question of the exclusion of women from the permanent offices of lector and acolyte is raised.

Canon 230 assumes a more significant and central legislative content, based upon numerous other provisions of the Code, in connection with the participation of the laity in the sanctifying office of the Church (Canon 517, §2; 759, 766, 861, §2; 907; 910, §2; 943, 1112 and 1168).

Key words: Code, sanctifying office of the Church, Church office, lay faithful, liturgical office of a lay person.